

تحلیل فضایی- کالبدی شهرهای دوره اشکانی

دکتر کریم حاجی زاده^۱، پرویز پورکریمی^{۲*}

۱- عضو هیات علمی گروه باستان شناسی، دانشگاه محقق اردبیلی، kar.bastani@yahoo.com
۲- دانشجوی دکتری باستان شناسی، دانشگاه محقق اردبیلی، ۰۹۱۹۴۳۸۶۸۲۹، par.purkarimi@ut.ac.ir

چکیده

مطالعه تاریخ شهر و به تبع آن شهرسازی و شهرنشینی، در مطالعه تاریخ و تمدن انسان، حائز اهمیت بسیار است. شهر یکی از قالب های فیزیکی روابط اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و سیاسی جامعه است و تغییراتی که در روند شهرنشینی رخ می دهد، تابعی است از تغییراتی که در زندگی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی جامعه صورت می گیرد. شهرهای دوره اشکانی نیز از این امر مستثنی نیست. عوامل محیطی و جغرافیایی، اداری و سیاسی، تجاری و بازرگانی از مهمترین مولفه ها و عوامل موثر در شکل گیری و توسعه فضایی شهرهای دوره اشکانی هستند. از شهرهای ساخته شده در زمان اشکانی شماری در اثر حملات مداوم بیگانگان و عوامل و بلایای طبیعی از صحنه گیتی محو و نابود شدند و تعدادی دیگر در قرون بعدی به حیات اجتماعی و اقتصادی خود ادامه داده و شماری از آنها هم با نام خود یا با نام جدیدتر باقی مانده اند. مقاله حاضر درصدد است، ضمن شناسایی مولفه ها و عوامل موثر در شکل گیری و توسعه فضایی شهرهای دوره اشکانی، انواع الگوهای ساخت شهری دوره اشکانی و اهداف و منظور نهفته در آن الگوها را جهت تحلیل فضایی- کالبدی شهرها بررسی کند.

واژه های کلیدی: ساختار کالبدی شهر، الگوی ساخت شهری، دوره اشکانی.

۱- مقدمه

مطالعه تاریخ شهر و به تبع آن شهرسازی و شهرنشینی، در مطالعه تاریخ و تمدن انسان، حائز اهمیت بسیار است، با این همه در اکثر کتب تاریخ و تمدن از همه ابعاد بشر اعم از فرهنگ و آداب و رسوم و مذهب تا ویژگی های اقتصادی و تکنیکی و شرایط سیاسی و نظامی حاکم و حتی تک عناصر ساخته بشر چون آثار بدیع معماری سخن رفته، اما کمتر از مهمترین و پایدارترین اثر ساخته شده بشر یعنی فضاهای زیستی وی سخن به میان آمده است؛ درحالی که هر یک از شهرها و سکونتگاه های قدیمی، گنجینه فرهنگی باارزشی هستند که نمایانگر روند حیات اجتماعی جاری در آن است و هر یک از عناصر و فضاهای آن گویای بخشی از ویژگی های اجتماعی- فرهنگی جامعه است که با بررسی و شناخت آن می توان به زوایا و ابعاد غیر مدون و ناشناخته ای پی برد. شهر و شهرسازی در ایران ریشه در تاریخ روایی این مردم دارد که در آن غالبا به شهرهایی اشاره می شود که به امر شاهان ساخته شده اند. از شهرهای ساخته شده در زمان اشکانیان شماری در اثر حملات مداوم بیگانگان و عوامل و بلایای طبیعی از صحنه گیتی محو و نابود شدند و تعدادی دیگر در قرون بعدی به حیات اجتماعی و اقتصادی خود ادامه داده و شماری از آنها هم با نام خود یا با نام جدیدتر باقی مانده اند.

شهرهای مهم اشکانیان از طریق چند منبع قابل بررسی هستند. دیاکونف در کتاب اشکانیان خود به معرفی شهرهای این دوره پرداخته است و می نویسد: شهرهایی از نوع پولیس در دوره سلوکیان بنا شدند و تعداد این شهرها در زمان پارتها به مراتب